

ג. גודל האוכלוסייה ומאפיינים דמוגרפיים

1. אוכלוסיית ירושלים לפי קבוצות אוכלוסייה בשנים 1980-2002 (שנים נבחרות)*

לא יהודים		יהודים		סה"כ אוכלוסייה	שנה (סוף שנה)
אחוזים	מוחלטים (באלפים)	אחוזים	מוחלטים (באלפים)		
28.2	114.8	71.8	292.3	407.1	1980
28.4	130.0	71.6	327.7	457.7	1985
27.9	146.3	72.1	378.2	524.5	1990
29.5	181.8	70.5	420.9	602.7	**1995
30.5	187.4	69.5	426.2	613.6	1996
31.0	193.0	69.0	429.1	622.1	1997
31.6	200.1	68.4	433.6	633.7	***1998
31.1	201.3	68.8	444.9	646.3	1999
31.7	208.7	68.3	448.8	657.5	2000
32.2	215.4	67.8	454.6	670.0	2001
32.6	221.8	67.4	458.6	680.4	2002

מקורות: מכון ירושלים לחקר ישראל, שנתון סטטיסטי לירושלים, 2001, לוח 2/ (נתונים לשנים 1980-2000, שנים נבחרות).
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ אוכלוסין, 2001; קובץ אוכלוסין, 2002 (נתונים לשנים 2001-2002).

* הנתונים הם לדצמבר של כל שנה.
** הנתונים משנת 1995 עודכנו לפי נתוני מפקד האוכלוסין לשנת 1995.
*** משנת 1998 אוכלוסיית היהודים כוללת גם אוכלוסייה 'לא סיווג דת' ונוצרים לא ערבים.

אוכלוסיית ירושלים מנתה בסוף שנת 2002 680,400 נפשות, מהם 458,600 יהודים (67.4%) ו-221,800 לא יהודים (32.6%). בהשוואה, בסוף שנת 2001 האוכלוסייה בתל אביב-יפו מנתה 360,405 נפשות, ובחיפה 270,801 נפשות.

המבנה ההטרוגני של האוכלוסייה בירושלים, הכולל יהודים ולא יהודים, ובתוך האוכלוסייה היהודית - חרדים, דתיים לאומיים וחילוניים, ובתוך האוכלוסייה הלא יהודית - מוסלמים ונוצרים - מצריך מתן מענים רבים ומגוונים בהתאם למאפיינים ולייחודיות של כל אחת מהקבוצות.

2. מרכיבי גידול בשנת 2002

ריבוי טבעי: 15,145

עולים: כ- 3,000 נפשות
מאזן הגירה שלילי: כ- 6,600 נפשות

תושבים בחלל: כ- 1,700 נפשות

יתר: כ- 600 נפשות
סה"כ גידול: כ-10,400 נפשות

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ אוכלוסין, 2002.

גידול האוכלוסייה בירושלים מאופיין בכך שמרכיב הריבוי הטבעי הוא בעל התרומה הדומיננטית בגידול והוא אף עולה בהיקפו על סך כל הגידול.

להלן פירוט של שני מרכיבי הגידול, עולים והגירה, והצגתם לאורך זמן:

3. עולים שהגיעו לירושלים בשנים 1990-2002

שנה	סה"כ עולים שהגיעו לירושלים (אלפים)	אחוז מכלל העולים שהגיעו לישראל ונקלטו בירושלים
1990	13.2	6.6
1991	14.1	8.0
1992	7.0	9.1
1993	5.2	7.1
1994	5.1	6.4
1995	4.5	5.9
1996	4.0	5.6
1997	3.7	5.6
1998	3.9	6.9
1999	4.5	5.9
2000	3.7	6.1
2001	3.4	7.9
2002	3.0	8.2

מקורות: מכון ירושלים לחקר ישראל, שנתון סטטיסטי לירושלים, 2001, לוחות ה-15; ה-16/ (נתונים לשנים 2000-1990).

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ אוכלוסין, 2001; קובץ אוכלוסין, 2002 (נתונים לשנים 2001-2002).

בשנת 2002 גרו בירושלים כ- 55,700 עולים חדשים (מקור: מכון ירושלים לחקר ישראל, על נתונייך ירושלים, 2002/03) אשר הגיעו לארץ מיוני 1989 ועד סוף שנת 2002, והם מהווים 8.2% מכלל אוכלוסיית העיר.

4. הגירה אל ירושלים וממנה בשנים 1993-2002

שנה	הגירה אל ירושלים (אלפים)	הגירה מירושלים (אלפים)	מאזן הגירה (אלפים)
1993	10.5	16.6	6.1-
1994	9.3	15.5	6.2-
1995	9.6	15.6	6.1-
1996	10.5	16.4	5.9-
1997	9.3	16.8	7.6-

6.6-	16.0	9.5	1998
8.0-	18.0	10.0	1999
8.3-	17.1	8.8	2000
5.9-	16	10.1	2001
6.7-	16.4	9.7	2002

מקורות: מכון ירושלים לחקר ישראל, שנתון סטטיסטי לירושלים, 2001, לוח ה'1/ (נתונים לשנים 1993-2001).
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ אוכלוסין, 2002 (נתונים לשנת 2002).

העשור האחרון מאופיין במאזן הגירה שלילי של האוכלוסייה בירושלים לעומת יישובים אחרים בארץ. בעשר השנים שבין 1993 ל- 2002 נכנסו לירושלים מיישובים אחרים בארץ 97,300 נפשות ויצאו ממנה 164,400 נפשות. כלומר, בעשור זה איבדה העיר במאזן הגירה שלילי למעלה מ- 67,000 נפשות לטובת יישובים אחרים בארץ. במאזן ההגירה השלילי מאבדת העיר בעיקר אוכלוסייה צעירה, משפחות בגיל כוח העבודה ובעלות ילדים. מניתוח יעדי ההגירה של העוזבים בשנת 2001 נמצא, כי האזור סביב העיר קלט כ- 40% מכלל העוזבים את העיר, לעומת 47% בשנים 1999 ו- 2000. כמו כן קיימת מגמה גדלה והולכת של הגירה מהעיר של אוכלוסייה חרדית העוברת ליישובים חרדים כמו: ביתר עילית, קריית ספר, טלז סטון, בני ברק ועוד וכן לקריות חרדיות ביישובים שונים בארץ. שני הגורמים העיקריים להגירה מירושלים הם דיור ותעסוקה.

5. אוכלוסיית ירושלים לפי קבוצות גיל בשנת 2002

לא יהודים		יהודים		כל האוכלוסייה		קבוצת גיל
אחוזים	אלפים	אחוזים	אלפים	אחוזים	אלפים	
100.0	221.8	100.0	458.6	100.0	680.4	סה"כ
15.9	35.3	11.0	50.6	12.6	85.9	4-0
34.9	77.5	30.0	137.5	31.6	215.0	19-5
35.4	78.5	31.4	144.1	32.7	222.6	44-20
10.3	22.8	17.0	77.9	14.8	100.7	64-45
3.5	7.7	10.6	48.4	8.3	56.1	+65

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קובץ אוכלוסין, 2002.

בירושלים הרכב גילים צעיר. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2002, כ- 44.2% מהאוכלוסייה בירושלים הם ילדים ונוער (בני 0-19). בהשוואה, בשנת 2002 היוותה קבוצת הגיל 19-0 כ- 22.4% מאוכלוסיית תל אביב-יפו (החטיבה לתכנון אסטרטגי, עיריית תל אביב-יפו, 2003) וכ- 25.6% מאוכלוסיית חיפה (החטיבה לתכנון אסטרטגי, עיריית חיפה, 2003).

על הרכב הגילים הצעיר בירושלים ניתן ללמוד גם מהשוואת קבוצת הגיל +65 בין שלוש הערים. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2002, כ- 8.3% מהאוכלוסייה בירושלים הם מעל גיל 65. בהשוואה, בשנת 2002 היוותה קבוצת הגיל +65 כ- 16.4% מאוכלוסיית תל אביב-יפו וכ-

17.8% מאוכלוסיית חיפה (החטיבה לתכנון אסטרטגי, עיריית חיפה, 2003), באוכלוסייה הלא יהודית בעיר כ-50.9% הם בני 0-19. בשכונות החרדיות מגיע משקל קבוצה זו מעל ל-50%. המשמעות היא צורך במתן מענים ושירותים רחבים ביותר בהיקף ובמגוון: שירותי חינוך פורמלי ובלתי פורמלי, שירותי בריאות, רווחה ועוד.

6. גודל משפחה בירושלים (מספר נפשות במשק בית) בשנת 2002

ממוצע נפשות למשק בית	נפשות במשק בית (אחוזים)			משקי בית		
	+6	5-3	2-1	אחוזים	אלפים	
3.88	23.8	36.6	39.6	100.0	164.9	אוכלוסיית ירושלים
3.35	16.0	36.5	47.6	100.0	127.4	יהודים
5.77	50.4	37.2	12.4	100.0	37.5	לא יהודים

מקורות: מכון ירושלים לחקר ישראל, שנתון סטטיסטי לישראל, 2003, לוח 5.1 (נתונים באשר ליהודים / לא יהודים). הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, דצמבר 2003 (נתונים באשר לממוצע נפשות משק בית ירושלים). נתון שחושב על ידי החטיבה לתכנון אסטרטגי, עיריית ירושלים, 2003 (נתונים באשר לאוכלוסיית ירושלים).

מהרכב הגילים הצעיר של האוכלוסייה בירושלים נובע מבנה משפחתי שבו יש בעיר אחוז גבוה של משפחות גדולות. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2002, ממוצע הנפשות למשק בית בירושלים בשנת 2002 היה 3.88, באוכלוסייה היהודית בירושלים הממוצע היה 3.35, ובאוכלוסייה הלא יהודית-5.77.

23.8% מכלל משקי הבית בירושלים מונים 6 נפשות ומעלה, ו-39.6% מכלל משקי הבית בעיר מונים 1-2 נפשות. סקר על האוכלוסייה החרדית בירושלים (החטיבה לתכנון אסטרטגי ומחקר, עיריית ירושלים, מרס 1998) מראה כי הממוצע העירוני של מספר הנפשות למשפחה במגזר החרדי הוא 5.93.

7. התפלגות התלמידים במערכת החינוך בירושלים בשנים תשס"ג-תשס"ד*

מחלקה	מנח"י		חינוך חרדי		סה"כ	
	תשס"ג	תשס"ד	תשס"ג	תשס"ד	תשס"ג	תשס"ד
גני ילדים	9,696	9,615	16,129	17,122	25,825	26,737
חינוך יסודי	24,352	24,078	40,238	40,114	64,590	64,192
על-יסודי	28,779	28,539	20,669	22,237	49,448	50,776
מגזר ערבי	35,905	40,354			35,905	40,354
חינוך מיוחד	1,900	1,969	954	1,017	2,854	2,986
סה"כ	100,632	104,555	77,990	80,490	178,622	185,045

* הנתונים הם לפי מנח"י והאגף לחינוך חרדי, עיריית ירושלים, 2003.

המספר הגדול של הילדים בירושלים מוצא ביטוי במערכת החינוך בעיר, שעליה לתת מענים בהיקפים גדולים לאוכלוסיות ממגזרים שונים. מערכת החינוך העירונית כוללת כיום מעל 180,000 תלמידים, מהם כ- 80,490 תלמידים בחינוך החרדי וכ- 40,354 תלמידים במגזר הערבי. בנוסף יש למעלה מ-21,000 תלמידים במגזר הערבי הלומדים במסגרות לא עירוניות (ווקף, כנסיות ועוד). לעומת זאת בשנת תשס"ד מערכת החינוך בתל אביב-יפו כללה כ- 62,000 תלמידים ובחיפה כ- 50,000 תלמידים.

8. רמת השכלה

נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (אגף דמוגרפיה ומפקד, מידע מפקדי, ירושלים, 1998) מצביעים על כך שכ- 33.8% מאוכלוסיית ירושלים (מעל גיל 15) הם בעלי השכלה של מעל 13 שנות לימוד, מהם ל- 15.9% יש מעל 16 שנות לימוד. באוכלוסייה היהודית כ-39.9% הם בעלי השכלה של מעל 13 שנות לימוד, מהם ל- 18.9% יש מעל 16 שנות לימוד. גם חתך ההשכלה של העולים שהגיעו לעיר בשנים האחרונות תורם לגידול של בעלי ההשכלה הגבוהה בעיר. 26.3% מהעולים הם בעלי השכלה של מעל 13 שנות לימוד. האחוז הגבוה של בעלי השכלה גבוהה בעיר הוא פוטנציאל חשוב לכוח עבודה בתעשייה עתירת ידע, במדעים ובעיסוקים אחרים.

9. המשבר הביטחוני - כלכלי

מאוקטובר 2000 סובלת ירושלים מהאירועים הביטחוניים: כ- 1,400 נפגעים ו- 170 הרוגים ב- 88 פיגועים. 32 מהפיגועים בוצעו על ידי מחבלים מתאבדים, 9 מכוניות תופת ו- 36 מטעני חבלה. למצב זה השפעה ישירה על ערנות הציבור, ובמשטרה מתקבלות מדי יום 185 קריאות לבדיקת חפצים חשודים (הנתונים נמסרו ממשטרת ישראל, והם מעודכנים לספטמבר 2003).

לאירועים אלה השלכות כלכליות מיידיות. הפעילות הכלכלית בירושלים נפגעה ישירות גם מצמצום בתיירות החוץ והפנים, גם מהקטנת ההשקעות בתעשייה ומעזיבת מפעלים את ירושלים וגם מירידה בצריכה העירונית (האירועים הביטחוניים גרמו להפסקת בואם של הערבים תושבי השטחים שבריבונות הרשות הפלשתינאית לעיר ולצמצום ניכר בשהות מתיישבי יהודה ושומרון בקניונים בירושלים). ההאטה הכלכלית שהחלה להתפתח בשנת 2001 החריפה והובילה למשבר כלכלי בשנת 2002.